

חיי זוגיות בלא נישואין כדת משה וישראל אחרי גיור כהלכה

■ הקדמה ■ חיי זוגיות בלא חופה וקידושין:
הפילגש בהלכה; האם איסור פילגש חל על
האישה?; מהי פילגשות? ■ בני זוג הנשואים
בנישואין אזרחיים והתגייר אחד מהם ■ חיים
משותפים עם בן זוג שאינו יהודי ■ טבילת
נידה שאינה נשואה ■ קבלת עול מצוות
בגיור ■ עידוד הגיור בתקופתנו ■ סיכום

הקדמה

בבתי הדין לגיור, מקובל זה שנים רבות להשיא זוגות ששניהם גרים או אחד יהודי ואחד גר סמוך לסיום הליך הגיור. לעתים הנישואין נעשים ביום טבילת הגר או הגיורת: כבוקר טובל הגר ובשעות אחר הצהריים או בערב נישאים בני הזוג כדת משה וישראל. לעתים הנישואין נעשים כמה ימים אחרי הגיור, ואז דורש בית הדין מהם להיפרד זה מזה עד החתונה. מנהג זה קיים משום שיש בעיה הלכתית בחיים משותפים של בני זוג בלא חופה וקידושין, הקיימת בבני זוג יהודים, וכשמדובר בשני גרים או שאחד מבני הזוג התגייר, הבעיה היא גם מצד קבלת עול המצוות בעת הגיור, שהרי הגר או הגיורת קיבלו על עצמם לקיים את ההלכה, ואם הם חיים יחד בלא חופה וקידושין, הדבר מעורר ספק בדבר כנות קבלתם עול מצוות.

בשנות עבודתנו בבית הדין לגיור, ובמיוחד בעת האחרונה, התעוררו שאלות אחדות בעניין זוגות מעורבים, שאחד מבני הזוג יהודי והשני אינו יהודי על פי ההלכה. במקרים שנדרשנו להם, מדובר בנשים נשואות בנישואין אזרחיים, שאינן צעירות, הרוצות להתגייר, ובעליהן אינם משתפים פעולה עמהן. אמנם הבעלים הם יהודים על פי ההלכה, אבל הגיור אינו

מעניין אותם, והם מצהירים בפירוש שאינם רוצים ליטול חלק בתהליך הגיור של נשותיהם, ומצד שני מצהירים שלא יפריעו לנשותיהם לשמור תורה ומצוות, וגם מתחייבים שלא יכשילו אותן באיסור נידה או בענייני כשרות או שאר איסורים. נוסף על זה, בני הזוג היהודים אינם מעוניינים להינשא כדת משה וישראל. ויש גם מקרים הפוכים, שהגבר רוצה להתגייר ואשתו היהודייה אינה משתפת פעולה עמו. אבל רוב המקרים הם מן הסוג הראשון. בדרך כלל, בן הזוג המתגייר לומד ברצינות, שומר שבת ומתפלל בבית הכנסת, ובן זוגו עסוק בענייניו ואינו מפריע לו לחיות כפי רצונו.

סוג אחר של מקרים הוא: בני זוג צעירים החיים זמן לא מועט בלא להינשא בנישואין אזרחיים, ואחד מהם אינו יהודי, והוא רוצה מאוד להתגייר, אך נישואיהם אינם עומדים על הפרק בעיקר בגלל סיבות כלכליות או עקב לימודים. לעתים מדובר בעיכוב הנישואין במשך שנים, ואז בית הדין מודיע לבני הזוג שאם נישואיהם אינם עומדים על הפרק, בית הדין לא יגייר את בן הזוג המבקש להתגייר. לעתים מדובר בעיכוב לכמה חודשים, ובית הדין מחליט שבן הזוג ראוי לגיור, אבל הליך הגיור, שעיקרו טבילה, מתבצע רק סמוך לנישואין. במקרה זה, בני הזוג ממשיכים לחיות במשותף בלא גיור, ונמצא שבן הזוג הלא יהודי שומר שבת ומקפיד על הכשרות, ובן הזוג היהודי חי חיי אישות עם נכרי. ויש מקרים אחדים שבני הזוג נפרדים זה מזה עד מועד נישואיהם, חיים במגורים נפרדים, בן הזוג המתגייר מתקבל לגיור, מסיים את הליך הגיור, ושניהם נישאים במועד הנוח להם.

כשהעיכוב בגיור נמשך זמן רב, נמנע מזוגות רבים שאחד מהם אינו יהודי להתחיל את תהליך גיור, כיוון שהם יודעים שלא יוכלו להשלימו בלא נישואין, והם רוצים להינשא רק כמה שנים מאוחר יותר, אחרי שיהיו מבוססים כלכלית או שיסיימו את לימודיהם. משום כך, לעתים המתגיירים אינם מספרים שיש להם בן זוג, מקצתם מפני שאינם רוצים ליטול חלק בתהליך הגיור, ומקצתם מפני שנישואיהם אינם עומדים על הפרק, ומצד שני הם רוצים להשלים את תהליך הגיור. הדרישה החד משמעית מן המתגייר לשתף את בן זוגו בלימוד המצווה היא דרישה הגיונית מאוד, שהרי הם עתידים להינשא זה לזה ולהקים בית משותף, וחשוב שיהיו שניהם מודעים ליסודות היהדות, שעליהם הבית אמור להיות מושתת, אבל לעתים הבעיה קיימת בגלל חוסר הרצון או היכולת להינשא, והידיעה שבית הדין ידרוש זאת מהם, ולכן הם מעדיפים "להעלים" מבית הדין את קיומו של בן זוגם.

במאמר זה, אבחן את השאלה אם ניתן למצוא דרך להפריד בין הליך הגיור לבין הנישואין כדי למנוע מזוגות מעורבים להמשיך לחיות חיי אישות עם בן זוג שאינו יהודי.

הדיון ההלכתי יעסוק בכמה עניינים: חיי זוגיות בלא חופה וקידושין, חיים משותפים עם בן זוג שאינו יהודי, טבילת נידה שאינה נשואה, קבלת עול מצוות בעת הגיור, עידוד הגיור בימינו.

חיי זוגיות בלא חופה וקידושין

הפילגש בהלכה

עניין זה נידון באריכות בראשונים ובמאמרים שעסקו בו.¹ להלן נסקור בקצרה את הדעות העיקריות שנאמרו בעניין זה.

ב"שו"ת הרשב"א" המיוחסות לרמב"ן (סימן רפד), באה תשובה המתירה חיים בלא נישואין במסגרת פילגשות:

בענין הפלגש. להודיעך בה דעתי, ע"ד [על דרך] אמת, לא כנושא ונותן. לא ידעתי, במה יסתפקו בה, דודאי מותרת היא, כיון שיחדה לעצמו... וגם דברי הרמב"ם ז"ל, אינם לאסור פילגש להדיוט, ולהתירה למלך. אלא כך אמר: וכל הבעל אשה לשם זנות, בלא קידושין, לוקה מפני שבעל קדשה. ולשם זנות, היינו שפגע בה, ובעלה, ולא יחדה לעצמו לשום פילגשות, דהיינו קדשה. ולא אמר הר"ם ז"ל: כל הבעל בלא קדושין, לוקה. וכן בהלכות מלכים, כשהזכיר פילגשים במלך, לא הזכיר כלל שהוא היתר מיוחד לו.

לדעת הרמב"ן, מותר מדאורייתא לחיות עם אישה בלא חופה וקידושין במעמד של פילגשות, והוא מביא הוכחות מאישים במקרא שחיו עם פילגשים, ומן העובדה שלא מצאנו גזרת חכמים לאסור את הפילגש. לדעתו, גם הרמב"ם מסכים לזה. ומה שהתיר פילגש למלך, לא היה בדעתו לאסור אותה להדיוט, והאיסור שהזכיר אמור רק במי שבעל לשם זנות ולא במי שמייחד אישה לשם פילגשות. משיטת הרמב"ן עולה שיש שתי צורות של חיים משותפים של בני זוג: נישואין – שמצוות עשה לקדש אישה, ואז היא אסורה לכל אדם וקנויה לו לעניין ירושה, ויוכל להיטמא לה במותו, אם הוא כוהן; פילגשות – אין כאן מצווה אלא היתר, והאישה אינה אסורה לכל אדם, ואינו יורש אותה ולא מיטמא לה. והרמב"ן מסיים את תשובתו במילים: "ואתה רבינו במקומך תזהירם מן הפילגש. שאם ידעו ההיתר. יזנו ויפרצו ויבואו עליהן בנדותן".

1 ראה למשל: צבי זוהר "זוגיות על פי ההלכה ללא חופה וקידושין" אקדמות יז 11 (התשס"ו); ותגובתו של הרב שמואל אריאל "פילגשות אינה 'חברות'", שם, עמ' 41-66.

הראב"ד וכמה מן הראשונים הבינו בדעת הרמב"ם שהוא אוסר פילגש להדיוט, ומתיר אותה רק למלך, אך הראב"ד חולק על הרמב"ם בעניין זה. וזה לשונו (השגות הראב"ד, משנה תורה, אישות, פרק א, הלכה ד):

המייחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא הפילגש הכתובה, ובעלי הלשון דורשין פילגש מלה הפוכה ומורכבת בפי שגל עומדת לפרקים למשגל משמשת את הבית ופעמים למשכב, ויש ספרים שכתוב בהם (סנהדרין כא) פילגשים קדושין בלא כתובה, מ"מ אין איסור לאו אלא במזמנת עצמה לכל אדם.

הראב"ד מבין שלשיטת הרמב"ם, חיים עם בת זוג בלא חופה וקידושין אסורים משום "לא תהיה קדשה" (דברים כג, יח), והיא הנקראת "קדשה", ואילו הוא סבור שהלאו הזה קיים רק באישה מופקרת המזומנת לכל אדם.

הרא"ש חולק על הרמב"ם וסובר שברכת אירוסין אינה ברכת המצוות אלא ברכת השבח, וטעמו ונימוקו עמו, שניתן לקיים מצוות פרייה ורבייה עם פילגש (רא"ש, כתובות, פרק א, סימן יב):

פריה ורבייה היינו קיום המצוה. ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה. וכן הנושא זקנה איילונית או עקרה, וכן סריס חמה שנשא מברכין ברכת חתנים. ואין חיוב במצוה זו.

עולה מדברי הרא"ש שמותר לחיות חיי אישות עם פילגש, ושאם קיים האדם את המצווה, הוא אינו חייב לקדש אישה. ולא ברור מדברי הרא"ש אם הפילגשות מותרת לכתחילה או רק בדיעבד, שאם עשה כן, קיים מצוות פרייה ורבייה. ובהמשך דבריו הוא אומר: "וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה, אשר קדשנו במצותיו, והבדילנו מן העמים, וצונו לקדש אשה המותרת לנו, ולא אחת מן העריות". מדבריו עולה, שמצווה לקדש אישה. אם כן, ייתכן שההיתר הזה הוא רק בדיעבד.

בהסבר שיטות הראשונים המתירות את הפילגשות, יש שלוש אפשרויות:

א. יש מצווה לשאת אישה בחופה וקידושין, ומי שאינו עושה כן מבטל מצוות עשה. מצד שני, מותר לחיות עם פילגש.

ב. מצוות עשה לקדש אישה היא מצווה קיומית, לא חובה, ולכן היא תלויה ברצונם של בני הזוג, ונמצא שאין כאן ביטול מצוות עשה, ומותר לחיות במסגרת פילגשות.

ג. אין מצווה לקדש אישה, אלא רק מצוות "פרו ורבו", ומדובר ביצירת מסגרת שהתורה קובעת את הדינים הנובעים ממסגרת זו.

חיי זוגיות בלא נישואין כדת משה וישראל אחרי גיור כהלכה

שתי האפשרויות האחרונות נראות יותר, כיוון שלפי האפשרות הראשונה, עולה שיש היתר גמור לחיות עם פילגש, אף על פי שהדבר קשור בביטול מצווה עשה. דעת הרמב"ן, שהבאנו אותה לעיל, מכוונת לאפשרות השנייה, שיש מצוות עשה; ואילו דעת הרא"ש נראית כמכוונת לאפשרות השלישית, שהמצווה היא לפרות ולרבות, ולא מצוות קידושין.

לרמב"ם יש שיטה אחרת. וזה לשונו (משנה תורה, אישות, פרק א, הלכות א, ד):

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק. אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה. כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים, ואחר כך תהיה לו לאשה, שנאמר (דברים כ"ב) כי יקח איש אשה ובא אליה... קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק. אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה. משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר (דברים כ"ג) לא תהיה קדשה מבנות ישראל. לפיכך כל הבוועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה.

הרמב"ם מדבר על שני דברים: קיום מצוות עשה, שאם ירצה האיש לישא אישה, יקדש אותה; ועברה על לא תעשה, אם בא על קדשה לשם זנות ולא לקידושין. על מצב ביניים, חיים עם אישה לא לשם זנות בלא קידושין, הרמב"ם אינו מדבר, ולכן מפרשי הרמב"ם חלוקים בפירוש דבריו. בהסבר דברי הרמב"ם, נראה שאם אדם חי עם אישה בקביעות בלא חופה וקידושין הוא מבטל מצוות עשה לקדש אישה, אבל אינו עובר על לאו "לא תהיה קדשה" (דברים כג, יח). הרדב"ז אומר שהרמב"ם סבור שאין איסור מדאורייתא לחיות עם פילגש, אלא רק איסור מדרבנן, מפני שהיא מתביישת לטבול. וזה לשונו (שו"ת רדב"ז, חלק ד, סימן רכה, אלף רצו):²

לפיכך אני אומר שמה שכתב הרב בהלכות אישות לא מיירי באדם שמייחד לו אשה בביתו אלא במי שבוועל אשה דרך זנות ודרך מקרה ומניחה והולך ואעפ"י שאינה מופקרת לכל מכל מקום קדשה היא לדעת הרב ז"ל. אבל במי שמייחד לו אשה דהיינו פילגש לא איירי הכא אלא בהלכות מלכים ואין בה לאו ולא מלקות ולא איסור תורה שאם היתה אסורה מן התורה לא היתה מותרת למלך. אבל איסורא דרבנן איכא ולגבי מלך או נשיא לא גזרו דאינה בושה מלטבול אבל גבי הדיוט גזרו דכיון שהיא בושה (מלטבול) לפעמים בושה מלטבול.

2 גם שו"ת מהרשד"ם, אבן העזר, סימן רלג; ושו"ת רד"ך, בית ט - כתבו שלדעת הרמב"ם אין איסור מדאורייתא אלא רק מדרבנן.

ראינו לעיל שהרמב"ן סובר בדעת הרמב"ם שאין איסור מדרבנן שיחיה הדיוט עם פילגש. לעומתם, הרב המגיד (משנה תורה, שם) והריב"ש (שו"ת ריב"ש, סימן שצח) הבינו בדעת הרמב"ם שיש איסור מדאורייתא לחיות עם פילגש משום "לא תהיה קדשה". ויש מי שדייק מדברי הרמב"ם במקום אחר (משנה תורה, נערה בתולה, פרק ב, הלכה יז), שגם מי שמיוחדת לאיש אחד בלא קידושין נקראת "קדשה" (שו"ת זרע אברהם, יורה דעה, סימן כז).

יד רמ"ה סובר שהפילגש אסורה מדרבנן (יד רמ"ה, סנהדרין כא ע"א, ד"ה מאי פילגשים): אם רצה לייחד אישה בלא כתובה ובלא קידושין מדאורייתא שפיר דמי. ורבנן הוא דגזור כדי שלא יהיו בנות ישראל הפקר.

ה"שולחן ערוך" מעתיק את לשון הטור ומשמיט את הטעם שהביא הטור לאסור, משום שהיא בושה לטבול. וזה לשונו (שולחן ערוך, אבן העזר, סימן כו, סעיף א):

אין האישה נחשבת אשת איש אלא על ידי קדושין שנתקדשה כראוי, אבל אם בא עליה דרך זנות, שלא לשם קדושין, אינו כלום. ואפילו בא עליה לשם אישות בינו לבינה, אינה נחשבת כאשתו, ואפילו אם ייחדה לו, אלא אדרבא כופין אותה להוציאה מביתו.

השמטה זו מעידה שהוא אוסר את הפילגשות איסור מוחלט. לעומתו, הרמ"א מוסיף טעם זה:

כבודאי בושה היא מלטבול, ובא עליה בנדתה (טור). אבל אם מייחד אליו אשה וטובלת אליו, יש אומרים שמותר. והוא פלגש האמורה בתורה (הראב"ד וקצת מפרשים). וי"א שאסור. ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה (דברים כג, יח) (הרמב"ם והרא"ש והטור).

הבנת הרמ"א בדעת הרמב"ם והרא"ש והטור, שהפילגש אסורה מדאורייתא ולוקין עליה, אינה ברורה. "חלקת מחוקק" (סימן כו, ס"ק ב) ו"בית שמואל" (שם ס"ק ב) תמחו על הבנתו זו בדברי הרמב"ם, שמדובר באיסור מדאורייתא, שהרי הרמב"ם אוסר רק זנות אקראית, והרא"ש והטור הדגישו שהחשש הוא לאיסור נידה, ונראה מדבריהם שאם תטבול, ייתכן גם שהדבר מותר.

ב"אוצר הפוסקים" מובאות חמש שיטות בראשונים ובאחרונים בעניין הפילגש (אוצר הפוסקים, אבן העזר, חלק י, סימן כו, אות ה):

חיי זוגיות בלא נישואין כדת משה וישראל אחרי גיור כהלכה

- א. מי שייחד פילגש לעצמו בלא חופה וקידושין, לוקה משום "לא תהיה קדשה" (הבנת הרמ"א בדעת הרמב"ם והרא"ש והטור; הבנת הראב"ד בדעת הרמב"ם, משנה תורה, אישות, פרק א, הלכה ד; מגיד משנה, שם; שו"ת ריב"ש, סימן שצח).
- ב. מי שייחד פילגש לעצמו בלא חופה וקידושין, עובר על איסור עשה (אפשרות שמעלה המגיד משנה, שם; שו"ת מהרשד"ם, סימן רלב; המקנה, קונטרס אחרון, בשיטת הרמב"ם, שם).
- ג. מי שייחד פילגש לעצמו, היא אסורה לו מדרבנן (יד רמ"ה, שם; שו"ת רד"ך, בית ט, חדרים ח-ט; שו"ת רדב"ז, חלק ד, סימן רכה, בדעת הרמב"ם, שם; הריב"ש, שם, בדעת הראב"ד).
- ד. הפילגש אינה אסורה, אבל לא ראוי לחיות עם פילגש (שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, שם; שו"ת מהר"ם פאדווה, סימן יט).
- ה. מותר לגמרי (דעה ברמ"א, שייתכן שהיא דעת הראב"ד; שו"ת הר"ן, שם; ברכי יוסף, אבן העזר, סימן כו, ס"ק א, בשם הריטב"א: שו"ת שאילת יעב"ץ, חלק ב, סימן טו).
- במחלוקת מעין זו, מצד אחד ברור שאי אפשר להתיר לכתחילה חיי פילגשות,³ ומצד שני אם החליטו שניים לחיות במסגרת זו, לא ניתן לומר בוודאות שהם עוברים על איסור, שהרי יש שיטות מרכזיות בפוסקים המתירות או מקילות בעניין הפילגשות. לכן, כשנגד הפילגשות עומדים איסורים אחרים שנפרט אותם בהמשך דברינו או שאלה בדבר תוקף קבלת המצוות, יש להתחשב בשיטות המקילות.

האם איסור פילגש חל על האישה?

וראוי לדון בשאלה אם איסור פילגש יסודו במצוות עשה לקדש אישה, ואם מצוות עשה זו חלה על האישה והאישה גם יחד או רק על האישה?

ה"מקנה" אומר שדברי המשנה, שעדיף שתתקדש האישה על ידי האישה בעצמה, ולא על ידי שלוחה, מפני שמצווה בה יותר מבשלוחה, משמעם שמדובר במצוות קידושין. כי אם כוונת המשנה למצוות פרו ורבו, האישה פטורה ממנה (מקנה, קידושין מא ע"א, ד"ה מצוה). ואולם הרמב"ם מונה ב"ספר המצוות"⁴ את מצוות הקידושין בכלל המצוות

3 עיין הרב יצחק זר, "פסק הלכה בעניין פילגש בזמן הזה", אתר דעת (tinyurl.com/q8cjsxjd) הדין באפשרות להתיר למי שאינו יכול לגרש את אשתו לחיות עם פילגש במקום היתר נישואין, והוא סבור שהדבר אסור. הדין שם הוא בשאלת היתר לכתחילה, ואינו דומה לדין שלנו.

4 הקדמה למניין המצוות, ספר המצוות לרמב"ם, ושם מונה את מצווה ריג, שעניינה בעילה בקידושין, בכלל המצוות שהנשים פטורות מהן.

שהנשים פטורות מהן, וה"מקנה" עצמו (קונטרס אחרון) אומר שמי שאומרים שהפילגש אסורה מצד מצוות עשה, סבורים שהאיסור חל על האישה, לא על האישה. עיין באריכות בשו"ת "שבט הלוי" (חלק ד, סימן קע), שמן העובדה שמצוות קידושין נאמרה בתורה בלשון "כי יקח איש אשה" (דברים כד, א) משמע בפשטות שהמצווה מוטלת רק על האישה, לא על האישה. איסור לאו או איסור דרבנן על מוסד הפילגשות, לדעת מי שסבור כן, כמו שראינו לעיל, חלים על האישה והאישה כאחת.

וכמו שאמרנו בהקדמה לדברינו, ברוב המקרים האישה מתגיירת וכן זוגה יהודי. ואם איסור פילגש אינו חל על האישה, לא יהיה פגם בקבלת המצוות על ידה, גם אם היא מתכוונת לחיות חיי אישות עם בן זוגה היהודי בלא חופה וקידושין.

מהי פילגשות?

מוסד הפילגשות שבמקרא לא בא במקום מוסד הנישואין, אלא נוסף עליו, ובדרך כלל נראה שמעמד הפילגש היה נחות ממעמד אישה נשואה. לכן בימינו, שיש הסתייגות מן הפוליגמיה, המושג "פילגש" נתפס בחברה כמושג מגונה, ולעתים משמש לצדו גם המוסד "מאהבת". שו"ת "שאלת יעב"ץ", שהבאנו לעיל, מתיר חיי פילגשות בין לרווק בין לנשוי, ונראה שהבין שיש פילגשות גם ברווק, אך משאר המקורות לא נראה כן.

בדברי חז"ל מצינו שיש מי שאומרים שהאיש צריך לקדש את הפילגש, ושההבדל בין הפילגש לבין אישה נשואה הוא בדמי הכתובה, ונראה שמדובר במסגרת חיים קבועה גם לדעת מי שסבור שאין צורך בקידושין (סנהדרין כא ע"א). הריב"ש מוכיח ממקורות רבים שהפילגש חייבת בקידושין (שו"ת ריב"ש, סימן שצה וסימן שצח).

מכל מקום, חיים במסגרת "חברות" בלא מסגרת מחייבת אינם נכללים במוסד הפילגשות. מצד שני, איש ואישה שכבר החליטו להינשא זה לזה וקבעו תאריך לנישואין ואף שכרו אולם, מקבעים למעשה את הקשר ביניהם, ובתקופת הביניים הזו, נראה שניתן להגדיר את הקשר ביניהם כדומה לפילגשות שדנו בה הפוסקים. עוד יש לומר שמעמד ה"ידועה בציבור" המקובל בימינו דומה למוסד הפילגשות, והוא נקבע כמסגרת שבה בני זוג מקיימים חיים משפחתיים משותפים בקביעות. שני בני זוג החיים תקופה משמעותית יחדיו, ונוסף על זה התחייבו למסד לאחר זמן את הקשר ביניהם על ידי נישואין, האישה היא במעמד פילגש בפרק הזמן עד הנישואין.

בני זוג הנשואים בנישואין אזרחיים והתגייר אחד מהם

הדגם הראשון מן השניים שתיארנו בהקדמתנו הוא של בני זוג הנשואים נישואין אזרחיים, ובן הזוג היהודי אינו משתף פעולה עם בת זוגו בתהליך הגיור, ואף אינו רוצה לשאת אותה לאישה כדת משה וישראל. ניתן לדמות את הנישואין האזרחיים לחיי אישות במסגרת פילגשות, שהרי מדובר במסגרת קבועה, שבדרך כלל קיימת שנים רבות, והיא יכולה להמשיך להתקיים. הרב הופמן רואה בתשובתו את הנישואין האזרחיים כמסגרת של פילגשות, ומעדיף אותם על פני סידור חופה וקידושין תוך תשעים יום אחרי הגירושין, שהוא בגדר איסור חמור מדרבנן (שו"ת מלמד להועיל, חלק ג, סימן טו):

אף שאין מגלין דבר זה אלא לצנועין, לא ידענא אם יש בזה איסורא רבה כל כך שיושב עם אשה בציפילעהע בלא קידושין, דלכאורה יש לדמות דבר זה ליושב עם פלגש. ואף שאין אני מתיר פלגש מפני כמה טעמים שאין צריך לפרשם, מ"מ הרי חזינן דבשאלת [דבשאלת] יעבץ ח"ב סי' ט"ו מתיר פילגש.

על הדגם השני שתיארנו לעיל, בני זוג רווקים החיים יחד, קשה מאוד ליישם את ההגדרה ההלכתית של פילגשות, כיוון שכל אחד מבני הזוג, יכול לנתק את הקשר, וספק אם הקשר הזה יבשיל לכלל נישואין בעתיד. אבל אם נקבע תאריך לנישואין והוזמן אולם, שהזמנתו כרוכה במחויבות כספית, ייתכן שיש מקום להחשיב את הדבר כצעד ראשון במיסוד הקשר בין בני הזוג. ואם מדובר בשיש כמה חודשים עד הנישואין, החיים במסגרת זו הם בגדר חיי פילגשות. נוסף על זה, אם מדובר בשני בני זוג החיים יחד תקופה משמעותית, ייתכן שהם בגדר "ידועים בציבור", שמבחינה הלכתית, הם בגדר פילגשות. ועדיין צריך לדון בשאלה אם החלופה, חיים עם בן זוג נכרי, קלה יותר או חמורה יותר.

חיים משותפים עם בן זוג שאינו יהודי

הגמרא אומרת במסכת עבודה זרה שגזרו על בנותיהם של נכרים משום דבר אחר, כלומר עבודה זרה, ומקשה (עבודה זרה לו ע"ב):

בנותיהן דאורייתא היא. דכתיב לא תתחתן במ וכ'?

ועונה:

מדאורייתא אישות דרך חתנות, ובאו חכמים וגזרו אפילו דרך זנות.

ושוב שואלת:

הא ישראל הבא על העכו"ם הלכה למשה מסיני היא, דאמר מר, הבועל ארמית קנאים פוגעים בו?

ועונה:

מדאורייתא בפרהסיא וכמעשה שהיה [כשהרג פינחס את זמרי], ובאו חכמים וגזרו אפילו בצניעא. בצניעא בית דין של חשמונאי גזרו? כי גזרו בית דין של חשמונאי ביאה, ואתו אנהו גזרו אפי' ייחוד.

ממסקנת הסוגיה עולה שקשר בין יהודי לבין נכרית בפרהסיא אסור מהלכה למשה מסיני, ועליו נאמרה הלכת "קנאים פוגעים בו", וחכמים גזרו על קשר מעין זה אף בצניעה. מתחילה, נגזרה גזרה על ביאה, ואחר כך גזרו חכמים אף על הייחוד.

וכן פסק הרמב"ם (משנה תורה, איסורי ביאה, פרק יב, הלכה ד):

כל הבועל כותית בין דרך חתנות בין דרך זנות, אם בעלה בפרהסיא, והוא שיבעול לעיני עשרה מישראל או יתר, אם פגעו בו קנאין והרגוהו, הרי אלו משובחין וזריזין. ודבר זה הל"מ [=הלכה למשה מסיני] הוא. ראיה לדבר זה מעשה פנחס בזמרי.

וגם אם לא פגעו בו קנאים, מדובר באיסור חמור, עד שהרמב"ם מקדיש לו שלוש הלכות כדי לבאר את חומרתו (משנה תורה, שם, הלכות ו-ח):

לא פגעו בו קנאים ולא הלקוהו ב"ד הרי עונשו מפורש בדברי קבלה שהוא בכרת, שנאמר "כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר. יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה". אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים. ואם כהן הוא לא יהיה לו מגיש מנחה לה' צבאות. הנה למדת שהבועל כותית כאילו נתחתן לעכו"ם, שנאמר "ובעל בת אל נכר". ונקרא מחלל קדש ה'.

עון זה אף על פי שאין בו מיתת ב"ד אל יהי קל בעיניך, אלא יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו, שהבן מן הערוה בנו הוא לכל דבר, ובכלל ישראל נחשב, אף על פי שהוא ממזר. והבן מן הכותית אינו בנו, שנאמר "כי יסיר את בנך מאחרי". מסיר אותו מלהיות אחרי ה'.

ודבר זה גורם להדבק בעכו"ם שהבדילנו הקדוש ברוך הוא מהם ולשוב מאחרי ה' ולמעול בו.

נמצא שיש שלוש דרגות ביחסי אישות בין יהודי לבין נכרית (שולחן ערוך, אבן העזר, סימן טז, סעיף א):

א. דרך אישות - עובר על איסור לאו ד"לא תתחתן במ".

חיי זוגיות בלא נישואין כדת משה וישראל אחרי גיור כהלכה

ב. דרך זנות במקרה – חייב מדרבנן משום עכו"ם ומשום זונה ומכין אותו מכת מרדות.
ג. אם ייחדה לו בזנות – חייב מדרבנן משום נשג"ז: נידה, שפחה, גויה וזונה. ואם הוא כהן – חייב מדאורייתא משום זונה אף בדרך מקרה.

ה"נימוקי יוסף" מבחין בין נכרי הבא על בת ישראל לבין ישראל הבא על הנכרית:⁵

מיהו נכרית דאנסה ליה לישראל לבא עליה יהרג ואל יעבור, שזו ודאי בכלל עריות חמורות היא, דהא זימנין דחייב מיתה כגון בפרהסיא, וכמעשה שהיה דקנאין פוגעין בו. ואם לא פגעו בו קנאין – חייב כרת. הלכך אפילו בצנעא דליכא כרת יהרג ואל יעבור.

הריטב"א חולק עליו וסובר שבצנעא לא חל חיוב "ייהרג ואל יעבור" (חידושי הריטב"א, קידושין לט ע"ב, ד"ה אמר מורי).

ה"שולחן ערוך" (אבן העזר, סימן טז, סעיפים א-ב) מעתיק את לשון הרמב"ם. ה"חלקת מחוקק" (שם, ס"ק ה) סובר שעונש כרת חל רק על מי שעושה כן בפרהסיא, לא בצנעא. ה"ח על הטור (אבן העזר, שם) חולק וסובר בדעת הרמב"ם שעונש הכרת חל בין בפרהסיא בין בצנעא. ובפירוש המשניות לרמב"ם נאמר במפורש שעונש הכרת קיים גם בצנעא (סנהדרין, סוף פרק ט).

קשר ידוע בין בני זוג הוא בגדר "פרהסיא", במיוחד אם הם נשואים בנישואים אזרחיים. וגם אם הם גרים יחד והדבר מפורסם, הוא בגדר פרהסיא (עיין שו"ת יביע אומר, חלק ו, חושן משפט, סימן ג), כמו שנאמר ב"שו"ת התשב"ץ" (חלק א, סימן קנח), שכל דבר הידוע לעשרה מישראל הוא בגדר פרהסיא, ועל כל ביאה וביאה חייב כרת.

ישראלית שנבעלה לגוי דרך זנות, יש מי שסובר שמדאורייתא היא ביאת היתר, ואינה אסורה אלא מדרבנן מגזרת בית דין של שם,⁶ אבל לא עונש כרת כמו בישראל הבא על הנכרית, כיוון שבנה הוא בגדר ישראל. ה"אבני מילואים" חולק עליו וסובר שהנבעלת לגוי עוברת על איסור מדאורייתא, שהרי הפסוק "כי יסיר את בנך מאחריך" (דברים ז, ד) מדבר בישראלית הנבעלת לנכרי.

5 נימוקי יוסף, סנהדרין יח ע"א בדפי הרי"ף, ד"ה היכי. והובאו דבריו בכסף משנה, משנה תורה, יסודי התורה, פרק ה, הלכה א.

6 תוספות, יבמות טז ע"ב, ד"ה קסבר, ושם, מה ע"א, ד"ה יצאו, על פי הגמרא בעבודה זרה לו ע"ב; חידושי הר"ן, סנהדרין עד ע"ב, ד"ה והא אסתר. ועיין תוספות רי"ד, עבודה זרה שם, ד"ה דאורייתא, שבת דין של שם נקרא דאורייתא.

לסיכום. קשר זוגי בין יהודי לבין נכרית אסור מדאורייתא. ואם הקשר ידוע, הרי זה בגדר איסור חמור. גם קשר בין נכרי לבין יהודייה אסור. ונחלקו הפוסקים בשאלה אם האיסור מדאורייתא או מדרבנן. יש להתחשב בעובדות אלו בבואנו לשקול את האפשרות למנוע את האיסור הזה, חיים עם בן זוג נכרי.

טבילת נידה שאינה נשואה

אם בן הזוג שאינו יהודי מתגייר, הדבר מחייב את שניהם לקיים את דיני טהרת המשפחה. ואם הגיור נעשה בלא נישואין, השאלה היא אם ניתן להתיר טבילת נידה שאינה נשואה.

הדיון ההלכתי בעניין זה בא בזיקה לתשובת הריב"ש (שו"ת ריב"ש, סימן טז, ס"ק א):

נראה שבימיהם היו הקדשות נזהרות מלשמש בימי נדותן. כדמשמע התם בפ"ק דע"ז (י"ח): דאמרה ליה ברתיה דרבי חנינא בן תרדיון לרבי מאיר: דשתנא אנא. ומה שנפלא: איך לא תקנו טבילה לפנויה, כדי שלא יכשלו בה רבים? ואין כאן מקום תמה! שהרי כיון שהפנויה אסורה, כמש"כ. אדרבה! אם היתה טובלת, היה בה מכשול: שהיו מקילין באסורה; כיון שאין אסורה אלא מדרבנן. כמו שאירע לאותו תלמיד: ששנה הרבה, ושמש תלמידי חכמים הרבה. ומת בחצי ימיו; שהיה מיקל בימי לבונה, ולא בימי נדותה... ודאי, טובלת היתה לטהרות בסוף ימי נדותה של תורה; דהיינו לאחר שבעה מתחלת ראייתה. ואחר כן, היתה סופרת שבעה נקיים, וחזרת וטובלת לבעלה... ונראה שנהגו בטבילה זו, בדורות הראשונים: משום טהרות. כמו שהיו מטבילין את הקטנות. כדאיתא במס' נדה פ' בנות כותים (ל"ב): מעשה והטבילוה קודם לאמה... ואעפ"כ כתב הרמב"ן ז"ל: שבטלוח בדורות האחרונים, משום דהוא חומרא דאתיא לידי קולא: שיבאו בה לידי מכשול, להקל באסורא דרבנן; כמו שנכשל אותו תלמיד.

דברי הריב"ש מפורשים במקורות בדרך כלל כמי שאסר טבילת פנויה,⁷ אבל עיון בדבריו מעלה שהוא אומר שלא תיקנו טבילה לפנויה, ולפי זה ייתכן שבמקרים מסוימים יש מקום להקל. שאלת הפתח לפריצות שהעלה ריב"ש אין לה מקום כשבני הזוג כבר חיים יחד תקופה משמעותית בלא היתר הלכתי, ויש בידנו להצילם מידי איסור חמור, איסור כרת. והוא מכיוון רק להיתר גורף לפנויה לטבול העלול להביא לידי פריצות, ולא כשמדובר בזוג החי חיי אישות בלא טבילה ואינו מתכוון להיפרד.

7 ילקוט יוסף, דינים לאישה ולבת, פרק לט, הע' יז. ועיין בהערה הבאה.

חיי זוגיות בלא נישואין כדת משה וישראל אחרי גיור כהלכה

הפוסקים דנו בשאלת טבילת הפנויות בערב יום הכיפורים. ב"משנה ברורה", נאמר בשם "מגן אברהם" (סימן תרו, ס"ק יז): "ואפילו נערים ובתולות, מכיון שהם בני מצות, טובלות". לעומת זאת, בעל "שדי חמד"⁸ מסתמך על דברי הריב"ש ופוסק שאסור לפנויות לטבול בערב יום הכיפורים.

הדיון בשאלת טבילתה של פנויה וסיבת האיסור הם כדי שלא יבואו לידי חטא. אבל אם מדובר בחיים משותפים קבועים, בהסתמך על דברי הפוסקים המתירים לפנויה לטבול, כמו שראינו בסעיף הקודם, נראה שגם הריב"ש לא היה אוסר את טבילת הפנויה, אם האפשרות האחרת היא שתחיה חיי אישות בלא טבילה, שנמצא שהטבילה אינה מתירה את האיסור אלא מונעת בעילת נידה, שהיא בכרת.

ה"בן איש חי" אומר, בשעה שהתיר את טבילתן של פנויות בערב ראש השנה ובערב יום הכיפורים (שו"ת רב פעלים, חלק ד, יורה דעה, סימן טז):

והנה, ממה שכתב הריב"ש ז"ל טעם על הפנויות שלא תקנו להם טבילה, אין הוכחה מזה לערער על נידון דידן, די"ל התם הפנויות אין להם סיבה וטעם לטבול, ואם היו אומרים להם לטבול כדי שלא יכשלו בהם רבים, נמצא שעושים בזה תקנה לחוטאין, והרי כאלו הם נותנים אצבע בין שיניהם להכשל, מה שאין כן בנידון דידן, דהיא טובלת משום סיבה, וטעם יש לה בזה, כדי שתתפלל ותכנס לבית הכנסת בטהרה, לכן ודאי לא תבא לידי מכשול, כי יודעים שזו הטבילה לא תועיל בשביל נגיעה ותשמיש בינה לבין בעלה.

כלומר, כשיש סיבה חיובית לטבילת אישה שאינה נשואה, נראה שהריב"ש אינו אוסר אותה, אף על פי שה"בן איש חי" מבין בדברי הריב"ש שהוא אוסר טבילת פנויות. עוד ראינו לעיל שמקצת מן האוסרים חיי פילגשות חוששים שלא תטבול לנידתה. ואם חשש זה אינו קיים, כיוון שנלמד אותה את ההלכה ותקבל על עצמה לטבול, סיבת האיסור תתבטל.⁹

8 שדי חמד, מערכת יום הכיפורים, סימן א, אות ו, על פי שו"ת הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן), סימן רפד, ושו"ת ריב"ש סימן שצח, המובאים לעיל, דהוי חומרא דאתי לידי קולא, דאיכא למיחש דעל ידי שנסתלק מהם איסור נידה החמורה, שמא יבואו למכשול. עיין שו"ת רב פעלים, חלק ג, יורה דעה, סימן יב, המצטט את דברי הריב"ש. ומשמע מדבריו שאסר על הפנויות לטבול. ועיין בתשובה אחרת המובאת בהמשך דברינו.

9 עיין שו"ת יש מאין, לרבי אליהו בן אברהם, חלק ג, עמ' לח, הדן בבחור שיחד לו אישה לנישואין, והוריה מתנגדים לנישואיהם, והוא חי עמה בלא חופה וקידושין, ויש לו ילדים ממנה, ופסק שצריכה לטבול כדי להינצל מאיסור כרת, והסתמך על היתר פילגש הטובלת לנידתה. והסתמך עליו הרב שלום משאש, שו"ת שמש ומגן, אורח חיים, חלק ב, סימן מה, האומר שאם תטבול לנידתה, אין בזה משום איסור פילגשות.

קבלת עול מצוות בגיור

מדברי הרמב"ם¹⁰ עולה שקבלת עול מצוות היא יסוד חשוב ותנאי בתהליך הגיור, שהרי הוא אומר:

וכן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן, ואם נקבה היא טבילה וקרבן, שנאמר "ככם כגר". מה אתם במילה וטבילה והרצאת קרבן, אף הגר לדורות במילה וטבילה והרצאת קרבן.

קבלת עול תורה הנזכרת בדבריו היא קבלת עול המצוות.¹¹ ונשאלת השאלה: מה מצפה בית הדין בעניין אורח חייו של הגר אחרי גיורו, הרי ברור שבפועל הוא אינו יודע את כל פרטי המצוות, ולכן סביר להניח שלא יקיים את כולן, ואף יעבור על איסורים שלא במתכוון. הרב חיים עוזר גרודנסקי, שנדרש לשאלה זו, אומר (שו"ת אחיעזר, חלק ג, סימן כו):

נראה דדין זה דנכרי שבא להתגייר ולקבל עליו כל המצוות חוץ מדקדוק אחד מד"ס דאין מקבלין אותו, היינו במתנה שלא לקבל ושיהי' מותר לו דבר זה מן הדין, בזה אין מקבלים אותו דאין שיור ותנאי בגירות ואין גירות לחצאין, אבל במי שמקבל עליו כל המצוות, רק שבדעתו לעבור לתיאבון אין זה חסרון בדין קבלת המצוות.

ומה"ט נראה מה שחשש הרה"ג מהר"י פאזען לגייר לפי שלא ישמור דיני ישראל כהלכה, אפ"ל דאין לחוש לזה כיון דמקבל עליו כל המצוות אף שחושב לעבור על איזה מהמצוות אח"כ לתיאבון, מ"מ אין זה מניעה לקבלת המצוות, ודוקא היכא שמתנה שלא לקבל עליו זהו חסרון בקבלת המצוות דמעכב. אולם היכא שברור הדבר שבודאי יעבור אחרי כן על איסורי תורה חלול שבת ואכילת טריפות, ואנו יודעים בביורר כונתו שאינו מתגייר רק לפנים ולבו כל עמו, הרי אומדנא דמוכה

10 משנה תורה, איסורי ביאה, פרק יג, הלכה ד. ועסקו בזה רבים, כגון: הרב דוד בס "תוקפו של גיור בדיעבד אם הגר אינו שומר כל המצוות" תחומין כג 186 (התשס"ג); הרב יצחק רלב"ג "קבלת מצוות בגירות" שרידים יז (התשנ"ח), עמ' מב-מט; הרב שילה רפאל "גיור ללא תורה ומצוות" תורה שבעל פה יג (התשל"א), עמ' קז-קלב.

11 הרב זאב וייטמן, במאמרו "נוסח קבלת מצוות בכתי דין לגיור" צהר לז 169 (התשע"ה), דן בשאלה אם הגר צריך לקבל עליו במפורש את כל המצוות או די בעובדה שהוא מקבל על עצמו את כל מצוות התורה וחוביה, וכונת דבריו שמצוות התורה יחולו עליו בשעת הגיור בלא התחייבות לשמור ולקיים את כל המצוות בשלמותן. ודייק מלשון הרמב"ם, שכתב "ויקבל עליו עול תורה", שמדובר בהתחייבות כללית, לא פרטנית. איני בטוח שניתן לדייק מדברי הרמב"ם, אבל דבריו נראים לי, ובמיוחד הראיה מדברי "אחיעזר" שנביא בהמשך דברינו.

שמה שאומר שמקבל עליו המצות לאו כלום הוא. א"כ זהו חסרון בקבלת המצות דמעכב.

וראוי לומר שה"אחיעזר" אינו מתכוון לויתור על התחייבות מלאה, אלא מאחר שהגר יכול לשמור ולקיים את כל המצוות, אף על פי שבפועל בית הדין והמתגייר עצמו יודעים שיעבור על חלק מן המצוות בגלל החולשה הקרויה בפי חז"ל "לתיאבון", עדיין קבלת עול המצוות על ידו שלמה. כל זה, בתנאי שידוע לנו שהוא מקבל עליו עול מצוות בכנות. משום כן מדגיש ה"אחיעזר" בסוף דבריו:

אולם היכא שברור הדבר שבודאי יעבור אחרי כן על איסורי תורה חלול שבת ואכילת טריפות ואנו יודעים בבירור כונתו שאינו מתגייר רק לפנים ולבו בל עמו, הרי אומדנא דמוכח שמה שאומר שמקבל עליו המצות לאו כלום הוא. א"כ זהו חסרון בקבלת המצות דמעכב.

מדברי הרב פיינשטיין עולה שאם הגר חושב לעבור על המצוות, אף אם מחשבתו "לתיאבון", יש בדבר משום חסרון בקבלת המצוות, ואינו מבחין בין "להכעיס" לבין "לתיאבון" (שו"ת איגרות משה, יורה דעה, חלק א, סימן קנז):

ואף אם אמר בפיו שמקבל מצות אם אנן סהדי שאינו מקבל עליו באמת אינו כלום. לעומתו, הרב עוזיאל¹² סובר שדי שידע הגר אילו עונשים יחולו עליו, אם לא יקיים את המצוות. וגם אם בית הדין יודע שלא ישמור את כל המצוות, ניתן לגייר אותו. וזה לשונו:

הרי לך מפורש דאע"ג שידוע לנו דרוב הגרים אינם מקיימים המצות אחרי מילה וטבילה, ובכל זאת לא נמנעו מלקבלם משום כך. אלא אומרים להם מקצת מצות חמורות היינו עונשן של מצות כדי דאי פריש נפרוש. אבל אי לא פריש מקבלים אותם והוא את חטאו ישא ואין ישראל ערבין עליו (קדושין ע ב, גדה יג ב ד"ה קשים גרים).

נמצא שיש לפנינו שלוש שיטות:

א. "איגרות משה" – קבלת עול מצוות של הגר כוללת ידיעה של הגר והנחה של בית הדין שיקיים את כל המצוות שהוא יודע עליהן.

ב. "אחיעזר" – קבלת המצוות על ידי הגר היודע שהוא חייב לקיים אותן, אף על פי שהוא יודע שלא יצליח לשמור חלק מהן היא בגדר קבלה.

12 שו"ת משפטי עוזיאל, כרך ב, יורה דעה, סימן נח. וכן כתבו: שו"ת והשיב משה, יורה דעה, סימן נ; שו"ת מכתם לדוד, יורה דעה, סימן מו.

ג. "משפטי עוזיאל" – די בקבלת עול מצוות וידיעת עונשן ותו לא.

נוסף על השאלה הזאת, יש מקום לברר את ההגדרה המדויקת של המושג "קבלת עול מצוות". נהוג לחלק את המצוות לשלוש קבוצות: מצוות מדאורייתא, מצוות מדרבנן ומנהגים. יש מחלוקות רבות בכל אחת משלוש הקבוצות הללו, באיסורים מדאורייתא ובאיסורים מדרבנן וגם במנהגים. ואם הגר מתכוון לסמוך על דעות יחיד באחת מן הקבוצות או בכלן, עולה השאלה אם הדבר גורע מכנות קבלת המצוות, כשהמנהג המקובל הוא שלא לסמוך על הדעה המסוימת או לסמוך עליה רק בשעת הדחק.¹³

הט"ז והש"ך נחלקו בשאלה אם אפשר לסמוך על דעת יחיד בשעת הדחק באיסור חדש. הט"ז פסק שניתן לסמוך על דעת יחיד באיסור חדש בחוץ לארץ (ט"ז, יורה דעה, סימן רצג, ס"ק ד), והש"ך חולק עליו (ש"ך, שם, ס"ק ו). וזה לשון הנצי"ב בעניין זה: "אחר שכבר נפסק בשו"ע כנוסחת רוב הפוסקים ז"ל קשה לסמוך על דעת יחיד" (שו"ת משיב דבר, חלק ד, סימן פ).

לדעת הרב יעקב עדס, ניתן לסמוך על דעת יחיד בשעת הדחק אף במקום שטעמו של היחיד אינו מסתבר. כי אם טעמו מסתבר, ייתכן שניתן לסמוך עליו אף לא בשעת הדחק, ואינו מזכיר בדבריו מה דעתו כשמדובר בפסק הלכה ב"שולחן ערוך", שהתקבל על קהילות רבות בישראל (שו"ת חדוות יעקב, אורח חיים, סימן יח). לעומת זאת, לדעת הרב אייזיק חבר, ניתן לסמוך על היחיד בשעת הדחק רק במקום שחז"ל אומרים במפורש שניתן לסמוך על דעת יחיד, אבל לא בדעת יחיד שלא נתקבלה להלכה. וזה לשונו (שו"ת בניין עולם, יורה דעה, סימן נ):

במקום שלא מצינו מפורש בש"ס לסמוך על יחיד בשעת הדחק אסור לנו לסמוך עליו אפי' יש שעת הדחק והפסד מרובה ואפילו באיסור דרבנן.

בדיון שלנו על גר או גיורת שכן זוגם יהודי, המתכוונים בשעה שהם מקבלים עליהם עול מצוות לסמוך על דעת מי שמתיר לחיות חיי אישות בלא חופה וקידושין, בדומה למוסד הפילגשות, נראה שהדבר אפשרי. ראשית, אין מדובר בדעת יחיד, שהרי הרמ"א מביא את דעת המתירים כדעה ראשונה, וגם אפשר ששיטת המחבר מבוססת על החשש שלא תטבול לנידותה. ואם נסיר חשש זה, יש מקום להקל.

13 דיון זה אינו נוגע לשאלת קבלת חלקית של מצוות. עיין במאמרו של הרב צבי ליפשיץ "ביטול גיור כשקבלת המצוות הייתה פגומה" תחומין יט 115 (התשנ"ט). ושם דן במי שלא מקבל את כל המצוות, והשאלה היא אם אין מקבלים אותו לכתחילה, אבל אם קיבלו אותו, אם הגרות חלה או שגם בדיעבד אינה חלה. ואנו דנים במי שקיבל את כל המצוות על דעת שיסמוך על דעת יחיד המקל.

חיי זוגיות בלא נישואין כדת משה וישראל אחרי גיור כהלכה

ועוד, מדובר בשעת הדחק, כיוון שאם לא נקל על בני הזוג, הם ימשיכו לחיות באיסור של חיים עם בן זוג לא יהודי, ובדרך כלל אינם יכולים להינשא מיד אחר הגיור עקב מצבם הכלכלי או משום שעדיין לא סיימו את לימודיהם. ונראים הדברים שלאחר שהגדרנו את המצב כשעת הדחק, לא יהיה פגם בכנות קבלת עול המצוות על ידי המתגייר. בכל זאת, נראה שיש לסייג את ההיתר למקרים שידוע בוודאות שהקשר בן בני הזוג הוא בר קיימא. ואם מדובר בבני זוג נשואים בנישואים אזרחיים, ובן הזוג היהודי אינו רוצה להינשא, והמתגייר רוצה להיות יהודי ולשמור את המצוות, עולה השאלה אם אנו יכולים למנוע מאדם שרצונו עז להיות כיהודי כשר, שיוכל לסמוך על השיטות המקילות בעניין חופה וקידושין, מלהיות יהודי, כיוון שבדרך כלל אין אנו מתירים לכתחילה לעשות כן.

לדעת הרב פיינשטיין, גם אם ברור למתגייר שבעקבות אונס, אף ממוני, לא יוכל לקיים מצווה מסוימת, כגון עבודה בשבת, עדיין קבלת עול המצוות על ידו תקפה. ואם כך גם במקרים הנזכרים, של דחיית הנישואין בגלל סיבות כלכליות או עקב לימודים, מדובר באילוצים הדומים לחשש להפסד פרנסה (שו"ת איגרות משה, יורה דעה, חלק ג, סימן קח).

אני מדגיש שדברינו אמורים בבני זוג שהמערכת הזוגית שלהם יציבה וקבועה, כגון בני זוג הנשואים בנישואין אזרחיים או זוג רווקים שהקשר ביניהם נראה כמכוון לנישואין, ואינו קשר חולף.

נוסף על זה, ראוי בעת קבלת הגר או הגיורת להשמיט מנוסח קבלת המצוות את המילים "המנהגים הכשרים בישראל"¹⁴ כיוון שהמנהג המקובל בפסיקת ההלכה כיום הוא שלא להתיר לכתחילה חיים משותפים בלא חופה וקידושין.

עידוד הגיור בתקופתנו

בתקופתנו, עידן קיבוץ הגלויות, שאלת הגיור עומדת על סדר היום החברתי-לאומי שלנו. משימת הגיור חשובה ונעלה, וידינו צריכות להיות פשוטות לקבל בעיקר צעירים העומדים להוליד את הדור הבא. אך דא עקא. כיום גיל הנישואין הממוצע בחברה הישראלית הוא 30-31, ואילו המועד האידיאלי לגיור הוא שנות העשרים המוקדמות. רבים נמנעים מלנסות להתגייר עקב בעיית הנישואין וקשר עם בני זוג או בנות זוג. אם נצליח לפתור את הבעיה הזאת, יבקשו רבים להתגייר.

14 הרב וייטמן (לעיל, הע' 11) אומר שהנוסח הוא "המנהגים הטובים". אנו בבית הדין בחיפה משתמשים בנוסח "המנהגים הכשרים". ונלע"ד שבכל נוסח, בהתחשב במציאות הקיימת של בן זוג שאינו יהודי החי עם בן זוג יהודי, גם כשר גם טוב לנהוג כפי שאנו מציעים במאמר זה.

ודאי שעדיף לכרוך את הגיור עם הנישואין, אבל בתוך עמנו אנו יושבים, ואנו יודעים שרוב המתגיירים נמנים עם לב החברה הישראלית. לכן שומה עלינו לבדוק את האפשרות לגייר גם את מי שבן זוגו אינו משתף פעולה עמו, בתנאי שהלה אינו מפריע לו לקיים את המצוות כולל טבילת הנידה.

סיכום

- א. הפילגשות היא מסגרת חיים קבועה ולא מזדמנת.
- ב. נחלקו הפוסקים בשאלה אם מותר לחיות חיי אישות במסגרת פילגשות בלא חופה וקידושין.
- ג. המחבר ב"שולחן ערוך" אוסר את הפילגשות, והרמ"א מביא שתי דעות בעניין זה.
- ד. קשר זוגי של יהודי עם נכרית אסור באיסור חמור מדאורייתא. ובשאלת קשר אישות של נכרי עם יהודייה, נחלקו הפוסקים בשאלה אם הוא אסור מדאורייתא או מדרבנן.
- ה. טבילת אישה שאינה נשואה מותרת רק במקרים מיוחדים, כגון מניעת איסור כרת.
- ו. קבלת עול מצוות בהסתמך על דעת מי שמקל אפשרית בשעת הדחק.
- ז. כשברור שהקשר בין בני זוג הוא קבוע, ניתן להתיר גיור בלא זיקה לנישואין.
- ח. בשעת קבלת עול מצוות, רצוי להשמיט את המילים "למנהגים הכשרים בישראל" ולהסתפק באמירה כללית בדבר שמירת המצוות שמדאורייתא ומדרבנן.